

Nora Levold

Å "gjøre" kjønn i Akademia:
Domestisering av en
informasjonsteknologisk
forskerposisjon

STS-arbeids-notat 4/99

ISSN 0802-3573-162

arbeidsnotat
working paper

Å "gjøre" kjønn i Akademia: Domestisering av en informasjons-teknologisk forskerposisjon

Å være kvinnelig forsker, og å arbeide med kjønnsspørsmål, er begge deler store utfordringer. Tidvis henger de sammen, om enn ikke alltid på en enkel måte:

«Forsøk på å legge kvinneperspektiv på (de teknisk-naturvitenskapelige) fagene består i å hevde at disse (fagenes) grunnleggende verdier ikke er «kvinnelige» eller i overensstemmelse med «kvinnens tankegang». Kvinneperspektivbetraktninger på fagene får derfor ofte form av vitenskapskritikk, med basis i påstander om «hvordan kvinner er».

Dette hjertesukket kommer fra to kvinnelige informatikere med store ambisjoner. De ønsker for det første å anlegge et kjønnsperspektiv på egen forskning, noe som innbefatter en form for dialog med den feministiske forskningen/diskursen. Samtidig oppfatter de seg selv først og fremst som IT-forskere. Det betyr at de ønsker samarbeid med sine (i overveiende grad) mannlige fag-kolleger. Å sy dette sammen er ikke alltid like lett, de kan «derfor bli litt såre», forteller de, over at feministiske forskere fra andre fag (humanistiske og samfunnsvitenskaplige) tidvis vet bedre enn de selv hvordan feministisk kritikk av informatikkfaget bør bedrives. De føler at de får en "kritikk som kan se ut som om den går på at vi ikke er sosiologer".¹

Antakelig er dette en ambivalens som et økende antall kvinnelige teknologer og naturvitere opplever. De er opptatt av- og interessert i faget sitt, det er derfor de har valgt det. På den andre siden kan de også oppleve problemer med å være kvinner (minoritet) i mannsdominerte miljøer. I tillegg kommer altså dette forventningspresset fra feministiske forskerkolleger, om at de skal forholde seg til den spesifikke feministiske forsknings- eller vitensdiskursen på en "riktig" måte.

En slik ambivalens kom tydelig til uttrykk i debatten i kjølvannet av kvinne-forskningsmeldingen «På kvinners vis - med kvinners råd» (Bermann m.fl. 1988), den norske kvinneforskningens mest ambisiøse forskningspolitiske prosjekt til nå. I denne debatten forsøkte mange kvinnelige naturvitere/teknologer å skille mellom kvinners problemer med å gjøre karriere innen teknologiske og naturvitenskaplige miljøer (som de erkjente som et sosialt problem, og dermed en utfordring) og en grunnleggende feministisk kritikk av selve naturvitenskapen (som de betraktet som et uttrykk for en

¹ Sitat-klippene er hentet fra den første av to artikler som blir analysert i denne artikkelen. Siden jeg holder min informant anonym, oppgis ikke referanse her.

erkjennelsesteori som de var uenig i).²

De kvinnelige natviternes bestrebelser med å lage dette skillet, og den uenigheten med "de andre" kvinneforskere det innebar, kan forstås som en uenighet eller et kontrovers om hva som skal (bør) betraktes som den mest *relevante* kvinnekritikken av de naturvitenskaplige fagene. Eller sagt på en annen måte: Vi står overfor en uenighet om hvordan kvinnespørsmålet i (natur)vitenskapen "*riktigst*" skal italesettes. Bør en slik kritikk hovedsakelig dreie seg om betingelser, muligheter eller sosiale vilkår for de kvinnelige forskere ("politikk") eller om forståelse(n) av kjønn som analytisk kategori (epistemologi)? Eller kanskje begge deler?

Å streve med et slikt skille er ikke spesielt for kvinnelige naturvitere. Men utgangspunktet og betingelsene for strevet kan være ulikt avhengig av fagbakgrunn eller disiplintilhørigheter. Innenfor de fleste naturfaglige forskningskulturer forholder man seg i utgangspunktet til vitenskap (epistemologi) og politikk (sosiale betingelser) som to adskilte og vesensforskjellige fenomen (Merton 1942). Dette er ikke like selvsagt innenfor de humanistiske og samfunns-vitenskaplige forskningsmiljøene. Her finnes det flere tradisjoner for nettopp å *problematisere* dette skillet. Bl.a. innenfor moderne vitenskapsstudier (Bijker 1987, Nelkin 1989, Gieryn 1995) og også den poststrukturalistisk inspirerte delen av den feministiske diskursen (f.eks. Butler 1990, 1993 og Haraway 1991) avviser man eksistensen av faste, prinsipielle demarkasjonskriterium. Mer interessant enn om slike grenser *kan* trekkes (og eventuelt hvor de går og hva de inkluderer/ekskluderer) blir dermed de *strategier* ulike aktører (f.eks. grupper av kvinnelige forskere) bruker for å få gjennomslag for *sitt* forslag til "grense" eller demarkasjon. I kontroverser mellom kvinnelige forskere fra ulike disipliner om hva kjønn 'er' eller bør 'være', 'betyr' eller 'bør bety', kan vi derfor si at (minst) to ulike vitenskapssyn eller -kulturer møtes og forhandler.

Nå er det heldigvis slik at i (kultur)møter og forhandlingsprosesser utveksles kunnskap, mening og forståelser begge veier. Når noe *forhandles*, innebærer det altså mulig bevegelse eller potensiell endring. Dermed kan man vanskelig si at den sosiale posisjonen 'kvinne' eller den vitenskapelige kategorien 'kjønn' kan forstås som stabile kategorier en gang for alle. Både hva det *betyr* å være en (sosial) kvinne i (ulike forskningsmiljøer i) Akademia, og innholdet i den vitenskapelige kjønnskategorien, er slik sett under kontinuerlig forhandling og dermed forandring. Det innebærer samtidig at sammenhengen mellom dem også må være det. Og det er først og fremst bevegelser i- eller forhandlinger om *denne sammenhengen* eller *denne forbindelseslinjen* jeg er opptatt av i denne artikkelen.

Hvordan, og av hvem, skapes eller konstrueres sammenhenger (og stadig nye sammenhenger) mellom å være kvinne(lig forsker) og å tenke (vitenskapelig) om kjønnskategorien? Å komme i "nærkamp" med dette på *individ-* eller *aktørnivå* er mitt hovedanliggende her. Jeg skal altså *ikke* analysere kontroversen om hva som er den mest relevant kvinnekritikken av naturvitenskapen, heller ikke diskursen om hva det innebærer/bør innebære å være kvinne/problematisere kjønn i Akademia. Jeg skal derimot undersøke hvordan en enkelt aktør, en individuell kvinnelig forsker håndterer

² Se f.eks. bidragene i *Nytt om kvinneforskning* 1/89 og *Forskningspolitikk* 1/89).

nettopp denne sammenhengen eller "dobbel-rollen", og selv skaper sin egen "forbindelse".³

Dette skal altså dreie seg om hvordan en kvinnelig informasjonsteknologisk forsker skaper eller konstruerer en egen forskerposisjon med to utgangspunkt: Hun er kvinnelig naturviter, og hun ønsker å problematisere kjønnskategorien i vitenskap.

For å komme i inngrep med min ene informants konstruksjonshistorie, skal jeg næranalysere to tekster hun selv har skrevet om kjønn i naturvitenskap/informatikk. I tillegg kommer jeg til å bruke informasjon fra to kvalitative forskningsintervju, som jeg har gjort med henne. Fra dette datamaterialet skal jeg så forsøke å lese ut hvordan hun "ordner" ulike dimensjoner i sin kjønnsforståelse eller hvordan hun "syr sammen" sosiale og epistemologiske aspekter i sine tanker om- og sin personlige utforming av "kjønn i Akademia".

Hvordan kan så et slikt "*arbeid*" med å produsere eller skape et meningsinnhold til kjønnskategorien, som en del av å skape seg sin egen kvinnelige forskerposisjon, gripes empirisk på aktørnivå ?

1. Domestisering: Den samtidige konstruksjonen av bruk og mening

Innenfor den konstruktivistiske teoritradisjonen i STS-feltet er det utviklet et analyseverktøy som nettopp har til hensikt å gripe slike meningsdanningsprosesser på aktørnivå. I utgangspunktet er dette et verktøy som er laget for å forstå meningsdanning i forhold til *teknologbruk*. Konstruktivistisk teknologisosiologi var i starten opptatt av å se på *utviklingsprosesser* mht til ny teknologi, den såkalte produsentsiden. Man utviklet forståelser av teknologiutvikling som sosiotekniske forhandlinger og konstruksjonsprosesser (jmf. Bijker and Pinch 1987, Bijker and Law 1992, Jasanoff 1995). Etterhvert er også fokuset blitt flyttet mot brukersiden. Begrunnelsen for dette var oppdagelsen av at en teknologi eller en teknisk gjenstand ikke har samme mening for alle brukere (McCracken 1988, Sørensen og Lie 1997, Aune 1992). Hvis en teknologi (i likhet med kjønn) ikke *har* en bestemt mening, men (som kjønn) *får* mening når den brukes, eller når den *taes i bruk* av aktører i bestemte kontekster, blir det interessant å analysere nettopp meningsdanning eller meningsproduksjon som en del av i brukstakingsprosesser (se bla. Håpnes 1996, Berg 1996, Aune 1998, Sørgård 1994). Til dette laget man så et bestemt analyseverktøy (eller perspektiv) som nettopp er egnet for å gripe en slik *samtidig* konstruksjon av mening og bruk (erfaring), et verktøy eller perspektiv som er blitt kalt *domestisering* (Silverstone 1989, 1992, Aune 1992, Sørensen 1996).

Egentlig betyr å domestisere det samme som å "temme" (gjøre tam) eller å "hjemliggjøre" (gjøre hjemmehavende/gjøre til "sitt eget"). Å bruke denne metaforen i

³ Informanten er en av informantene fra to ulike forskningsmiljø som utgjør datagrunnlaget i prosjekt «Verdier, vilkår og virkelighet - om kjønningsprosesser i informasjons- teknologisk forskning». Prosjektet ble finansiert av NFR/Program for informasjonsteknologi og samfunn.

forbindelse med analyse av teknologi-ibruktakingsprosesser gir en tilleggsdimensjon i forhold til de "gamle" begrepene implementering eller integrering. Når noe temmes foregår det nemlig noe *mer* enn en ren tilpasning eller intergrasjon, - det foregår samtidig en *omforming*. På den ene siden integreres (tilpasses) det som temmes (f.eks. et dyr eller en teknisk gjenstand) til en ny kontekst. *Samtidig* skjer det noe med/omformes aktøren som temmer og også temmingskonteksten. Dermed har teknologien fått en "ny mening" i en ny sammenheng. Eksemplet med dyr er slik sett illustrerende: Når et menneske temmer et dyr, påvirkes/omformes *både* dyret og mennesket, - og ikke minst også konteksten dyret skal inngå i (f.eks. familielivet). På den måten griper domestiseringsforståelsen både en integrasjons-dimensjon og en meningsdanningsdimensjon samtidig, og utlegger dette som en og samme prosess. Temmingsmetaforen henviser altså til *det samtidige* i produksjonen av såvel mening (forståelse) som bruk eller praksisformer.

Det å eksplisitt påpeke, og forsøke å gripe *tosidigheten og samtidigheten* i en integrasjons- eller omformingsprosess er etter mitt syn domestiseringsperspektivets viktigste bidrag, og jeg tror et slikt perspektiv kan være like nyttig når vi ønsker å analysere integrasjon/omforming eller konstruksjon av forestillinger og forståelser (både vitenskapelige og ikke-vitenskapelige) som av tekniske gjenstander (og dyr). På samme måte som aktører selv *konstruerer* det meningsfulle i de ting/artefakter de anvender, konstruerer de også selv det meningsfulle i de forståelser eller ideer de bruker. Men slik konstruksjon kan altså ikke, i følge domestiseringsperspektivet, løsrives fra brukssituasjoner; fra "gjøring" eller praksis. Domestisering foregår derfor som en kontinuerlig prosess så lenge du "gjør" eller "er", og både aktøren/brukeren og forståelsen/forestillingen forandrer seg samtidig i denne prosessen, - under «temmingen». Å forstå eller å konstruere kjønn eller kjønnets betydning i/for egen forskning, kan derfor aldri være et rent vitenskapelig eller epistemologisk spørsmål. Det kan aldri forstås løst, eller avgrenset, fra å "være forsker i virksomhet", gjøre forskning, erfaringer mv. En kjønnsforståelse er dermed aldri, like lite som andre vitenskapelige forståelser, en ikke-kroppslig, "erfaringsløs", statisk størrelse.

Når stedet (lokaliteten) vi forsker og "gjør" fra, forandres (som den jo kontinuerlig gjør), forandres også det vi "ser" og "er", - og omvendt. Det foregår mao en kontinuerlig konstruksjon og rekonstruksjon av såvel "bruken" (praksisen/erfaringen/utøvelsen) som kjønnsforståelsen (mening) samtidig, og dermed av brukskonteksten (praksisfeltet). Eller sagt på en annen måte: Vi lager oss stadig nye (forsker)posisjoner i et kontinuerlig forandret "felt".

Domestiseringsbegrepets bidrag (som perspektiv og som analytisk grep) til min analyse blir dermed først og fremst dets insistering på at vi skaper/produserer mening *når og mens* vi "bruker", eller *når og mens* vi "gjør". Mening og bruk/gjøring (praksis) kan ikke forstås uavhengig av hverandre, erfaring og erkjennelse (det sosiale og det vitenskapelige) blir dermed meningsløse som *adskilte kategorier*. Domestiseringsperspektivet (-grepet) fremstår derfor som et høyst relevant verktøy for meg når jeg skal forsøke å gripe en kvinnelig forskers "samkonstruksjon" av erfaring og forståelser. I dette perspektivets terminologi kan vi si at min kvinnelige informant domestiserer kjønn gjennom å "temme" såvel (egne) erfaringer som forståelser (det

sosiale som det vitenskapelige). På samme vis syr hun sammen eller skaper sin egen "personlige" forskerposisjon. På den måten kan vi si at hun kontinuerlig forhandler og reforhandler hva det vil si å være (sosial) kvinne i Akademia, og hva den vitenskaplige kategorien kjønn skal implisere *samtidig*. Virksomhet og forståelse skapes og får mening i en samtidig konstruksjonsprosess - *en domestiseringsprosess*.⁴

En slik "skapelsesprosess" er imidlertid ikke noe man kan foreta seg alene, i et vakuum. En forskers domestisering av en kjønnset forskerposisjon innebærer i bred forstand å "ta inn" og å bearbeide (innspill fra) en større diskurs i/om dette feltet *samtidig* som hun selv arbeider og erfarer/"gjør" i det. Den større feministiske forsknings- eller vitensdiskursen utgjør slik sett "mat" til (ulike) personlige (eller gruppemessige) domestiseringsstrategier og -prosesser som i sin tur kan resultere i ulike kvinnelige forskerposisjoner. Før vi, i den empiriske analysen, skal gå over til å se på hvordan akkurat *min* informant gjør dette, skal jeg raskt avlegge selve "matfatet", dvs den feministiske vitensdiskursen, en liten visitt.

2. Den feministiske vitens-diskursen

Å forhandle om hva det vil si å være kvinne i Akademia, og hva den vitenskapelige kategorien kjønn skal bety og innebære, foregår altså i dialog med mange slags innspill og utspill. Kvinnelige forskere må forhandle med *generelle* (samfunnsmessige) forestillinger om- og instruksjoner til kvinner. De må forhandle med *lokale* normer og regler for "kjønnsutøvelse" i sin bestemte forskningskultur (og eventuelt i andre hvis de ønsker å være en del av flere). Dessuten må alle kvinnelige forskere, riktignok på ulikt vis og mer eller mindre bevisst, forhandle med en større feministisk vitenskapsdiskurs (den forhandlingen foregår/formidles også gjennom de to andre).

Den feministiske vitensdiskursens dreier seg om å avdekke hvordan spesifikke forestillinger om kjønn gjennomsyrrer og påvirker relasjoner og betingelser for kvinner og menn, såvel i samfunnsliv som forskningsliv, i den hensikt å forandre/forbedre dette. En slik ambisjon innebærer imidlertid at den feministiske diskursen *samtidig selv* produserer forestillinger om- og instruksjoner for kjønnsutøvelse. Det betyr altså at også den feministiske diskursen, i likhet med den almene samfunnsmessige diskurs om kjønn, produserer "kjønnsstandarter" for såvel enkeltindivider som (forsker)kollektiver. Dette er standarder alle (kvinnelige) forskere må stå i en form for *dialog* med⁵ når eget "kjønnsarbeid" utføres.

Den feministiske vitensdiskursen er imidlertid ikke homogen, og har heller aldri vært det. Retrospektivt kan den likevel avleses i trender og tendenser, noe som

⁴ Domestiseringsperspektivet eller -verktøyet er hovedsakelig utviklet i STS-miljøet i Trondheim (NTNU) i forbindelse med analyser av ibruktaking av teknologi i nye sammenhenger. Etterhvert er begrepet også forsøkt anvendt i andre sammenhenger (se f.eks Sørensen 1997, Levold og Østby 1995, Spilker 1998, Amdahl 1999.). Dette er mitt bidrag i forhold til kjønns(identitets)konstruksjon.

⁵intendert eller ikke, bevisst eller ubevisst, med positivt eller negativt utgangspunkt.

kan være nyttig for å lage seg et oversiktsbilde av rammene/vilkårene for (enkelt)forskeres kjønnsarbeid i ulike perioder. Min informant har vært aktiv forsker gjennom så og si hele 1980- og 1990 tallet, jeg vil derfor eksplisitt se litt nærmere på denne perioden:

Om 1980-tallets feministiske diskurs kan vi først og fremst si at den hovedsakelig var opptatt av å konstruere forestillinger om *forskjellighet* mellom de to kjønn og *likhet* innad i kjønnskategoriene (Widerberg 1992, Simonsen 1996). Man etablerte med andre ord forestillinger om relativt faste og stabile identitetskategorier knyttet til kjønn. Likevel ble det i denne perioden viktig å skille mellom 'sex' og 'gender', hvor 'sex' skulle betegne den naturlige ("fördiskursive") kvinne- og mannskroppen (såkalt biologisk kjønn), mens 'gender' skulle henvise til de sosiale tolkningene av (eller diskursene om) de biologiske kroppene (sosialt kjønn). Begrunnelsen for å forstå alle kvinner som "like" fikk dermed sin referanse i kvinnekroppenes "likhet" og deravfølgende "naturlige" funksjoner som moderskap og konsekvenser av moderskap. Etterhvert fikk imidlertid også de sosiale tolkningene 'mannlighet' og 'kvinnelighet' et element av natur i seg.⁶ Det ble spesielt tydelig i diskusjonene rundt begrepene kvinnekultur (Ås 1981) og omsorgs-/ansvarsrasjonalitet (Wærnes 1978, Sørensen 1982), hvor en naturalisering også av det sosiale kjønn langt på vei fant sted. På denne tiden oppfattet man imidlertid også en slik likhetsforståelse som nyttig for å meisle ut politiske handlingsstrategier, noe som var et av de fremste siktemålene for den feministiske vitensdiskursen på 80-tallet.

Vi kan altså avlese 1980-tallets feministiske forskningsdiskurs som et forsøk på å *konstruere* en tett og enhetlig sammenheng mellom den sosiale posisjonen "kvinne", og den vitenskapelige kategorien kjønn. Når kvinner ble beskrevet, forstått og forklart som sosialt like i diskursen, krympet antakelig også rommet for variasjon mht. å "gjøre" kjønn innenfor Akademia. Dermed fikk vi en rimelig tett sammenheng mellom å være 'riktig' kvinne og å ha den 'riktige' kjønnsforståelsen.

Det var forøvrig på dette tidspunktet den alternative forskningsmeldingen ble skrevet av samfunnsviterne/humanistene og kritisert av naturviterne/teknologene. Begge parter tegnet således et bilde av "kjønn i Akademia" så å si uten slingringsmonn: Mens naturviterne "gjorde" den prinsipielle sammenhengen mellom posisjonen kvinne og den vitenskapelige kategorien kjønn til ikke-eksisterende (nærmest i opposisjon til feministene), tegnet humanviterne dette nesten som et en-til-en forhold. De to posisjonene ble dermed så og si produsert som en forutsetning for hverandre,- og forteller således mye om denne diskursen på 80-tallet.

Et slikt 'likhets'-paradigme ble imidlertid fort erkjent som for "trangt", også fra diskursens innside (jmf. Annfelt 1999a). Først var det de svarte og lesbiske feministiske forskere som protesterte. Og protesten gikk nettopp på at de opplevde *manglende samsvar* mellom sine sosiale erfaringer og den analytiske, vitenskapelige kjønnsforståelsen: De fant rett og slett ikke forbindelsen (greide ikke å domestisere)

⁶ Jmf. Berg (1996) som påpeker at det på 1980-tallet fant sted såvel en biologisk som sosial reduksjonisme mht. kjønn.

mellom sine egne erfaringer/praksiser og de vitenskapelige kjønnskonstruksjonene.⁷

1990-tallets feministiske diskurs kom dermed til å åpne for et langt større mangfold av konstruksjoner: Nye forbindelser og flere mulige forbindelser mellom erfaring og erkjennelse ble legitime (Jmf. Haraway 1989, 1991a, 1991b, Butler 1990, 1993, Lundgren 1993, Simonsen 1996, Søndergaard 1996, Annfelt 1999b, Kvande 1999) Utover 1990 tallet ble det på denne måten skapt et rom for flere, ulike og mangefasetterte domestiseringsprosesser og –strategier mht. "kjønnet" og/eller kvinnelige forskerposisjoner.

Judith Butler spilte etter mitt syn en meget sentral rolle som døråpner eller "dekonstruktør" i denne sammenheng, - og er kanskje en av dem som har bidratt mest til den refleksive reorganiseringen av den feministiske diskursen som har funnet sted i løpet av 90-årene (jmf. Butler 1990, 1993). Butlers prosjekt var først og fremst et oppgjør med forestillinger om faste og klart adskilte identitetskategorier både mht. kjønn og seksualitet. Dette innebar blant annet en kritikk av feministisk teori som forutsatte identiteten 'kvinne' som enhetlig og klart avgrensbar. Dermed ble også det "klassiske" feministiske utgangspunktet, skillet mellom 'sex' og 'gender', satt på spill. I følge Butler er ikke den biologiske kroppen (sex) noe vi kan forstå uavhengig av den sosiale fortolkningen av den ('gender'). Vi møter det kroppslige ('sex') gjennom våre diskurser og handlinger, uten disse (eller "før" disse) er ikke kroppen tilgjengelig for oss (Butler 1993:5). På den måten blir kjønn en type praksis (jmf. også Foucault 1987). Butler argumenterer videre for at sex-gender skillet dermed er et *resultat* (ikke en premiss for) en bestemt kjønnsforståelse som er blitt naturalisert. De dikotome identitetene 'kvinne' og 'mann' er blitt konstruert gjennom noe Butler kaller en hetroseksuell matrix (Butler 1990:17, 1993:x), et slags diskursivt filter som vi forstår og tolker kropp, identiteter og begjær gjennom. Slik blir kjønn i dag så og si bare begripelig for oss som to adskilte kategorier (mann/kvinne), ikke fordi naturen har "laget" oss slik, men fordi det er etablert en "naturlig" forbindelse mellom sex, gender og begjærsretning. 'Riktig' kropp + 'riktig' identitet + 'riktig' seksuell orientering = 'riktig kvinne' (eller mann), sier Butler. Hun kritiserte videre feminister for å fastholde denne 'riktige' forbindelsen gjennom sin medkonstruksjon av *en* bestemt kvinne-identitet.

For Butler er altså kjønn hverken uttrykk for en indre kjerne (som identitet) eller for kroppens "naturlige" funksjoner. Kjønn er et resultat av den måten vi forstår dette på. Kjønn blir dermed ikke noe vi 'er' eller 'har', men noe vi *gjør*.⁸ Slik åpner Butler altså mot det prinsipielt ustabile og tvetydige i det å være kvinne, tenke om kjønn – dvs "gjøre" kjønn, såvel i Akademia som andre steder.⁹

⁷ Se forøvrig Annfelt (1999a) for en utdypning av dette. Annfelt gjennomgår både kritikken av standpoit-teorien og de poststrukturalistiske alternativene som etterhvert vokste frem.

⁸ Begrepet "doing gender" ble første gang brukt av West og Zimmermann (1987). Deres artikkel fra 1987 kan sies å starte "åpningen" sex/gender-dikotomien i den forstand at de begynner den problematiseringen, etterhvert oppløsningen som Butler viderefører/slutfører.

⁹ Jeg har hentet inspirasjon til min utlegning av "doing gender" nettopp fra Butler, men har altså utledet det ved hjelp av et konstruktivistisk rammeverk (se forrige avsnitt). Butlers utlegninger befinner seg, som så mye annen poststrukturalistisk teori, på et metateoretisk nivå. Hun utleder kjønn som noe vi 'gjør' (gjentakende og siterende) i et slags spenn/felt mellom diskurs og handling. Anvisninger om *hvordan* vi empirisk kan komme i inngrep

Slik jeg ser det har altså den feministiske vitensdiskursen beveget seg fra å være en rimelig programmatisk og "misjonerende" praksis på 1980-tallet, til å bli en langt mer åpen og refleksiv praksis de siste 10 årene. Det har muligens samtidig ført til at de forhandlingrommene som kvinnelige forskeres domestiseringsarbeid nå gjøres i også er blitt større og "luftigere"? Den feministiske vitensdiskursen representerer altså, i likhet med den generelle kjønnsdiskursen, et slags symbolsk forestillings- og regelreservoar som enkeltforskere (eller større grupper/kollektiver av forskere) plukker elementer fra i egen domestiseringsprosess. Det betyr at slike diskurser både fungerer som en ramme/mulighetsstruktur og som en standardsetter i forhold til individuell domestisering. I min empiriske analyse vil således den feministiske diskursen være særskilt viktig, både som med- og motspiller i forbindelse med min informants "kjønnsarbeid".

Når jeg nå skal forsøke å få tak i hvordan en konkret kvinnelig deltaker i et informasjonsteknologisk forskningsmiljø domestiserer sin egen kvinnelige forskerposisjon (skaper sin egen utforming av kjønn), blir den feministiske vitensdiskursen, og ikke minst de forandringen den har gjennomgått, viktig. Siden min informant selv har vært aktiv forsker gjennom så å si hele 1980-tallet og 1990-tallet, har hun med andre ord både direkte og indirekte forhandlet med den feministiske diskursen gjennom to hele tiår.

3. «Anne» - en kvinnelig informasjonsteknolog 1985 - 1997

Min informant er forskeren "Anne". Hun "er" og "gjør" i et norsk informasjonsteknologisk forskningsmiljø hver dag. Samtidig produserer hun altså mening til dette, dvs. hun utformer, bekler og tar i bruk sin egen forskerposisjon¹⁰. Datagrunnlaget for analysen av forsker Annes domestiseringsarbeid, er hovedsakelig *to vitenskapelige artikler* som hun selv har skrevet om kjønn i IT-forskning, med 12 års mellomrom. Den første artikkelen er publisert midt på 1980-tallet, i 1985. Den andre er skrevet mot slutten av 1990-tallet, i 1997.¹¹ I tillegg har jeg hatt to intervju med Anne. Det første som en del av en større intervjurunde jeg foretok i hennes forskningsmiljø våren 1996. Det neste som et oppfølgingsintervju med henne sommeren etter. Noen av de tolkninger som jeg gir av hennes disposisjoner og posisjoner i denne artikkelen har jeg derfor (andre gang) tentativt diskutert med henne selv. I analysen kommer jeg først og fremst til å ta utgangspunkt i hennes egne tekster,

med slike prosesser/denne "gjøringen" (i samtiden) mangler imidlertid både hos Butler og de fleste andre poststrukturalister. Etter mitt syn har STS-konstruktivismen i slike sammenhenger flere gode forslag/bidrag, i min sammenheng her først og fremst domestiseringsverktøyet eller -perspektivet. Dette verktøyet bidrar på sett og vis med en slags "missing link" mellom teori og empiri. I min sammenheng medfører det videre at fokuset flyttes ett hakk; fra "doing gender" til "how i gender done?".

¹⁰ Dette begrepet skal både betegne «resultatet», altså at hun alltid *er* i en posisjon, og det prosessuelle. Hun «snakker» altså begge gangene *fra* en posisjon, men fra forskjellige posisjoner. Begrepet «en kvinnelig informasjonsteknologisk forskerposisjon» betegner dermed både en prosess og et (foreløpig) resultat samtidig.

¹¹ 1997-artikkelen er skrevet som en oppfølging.

men der jeg finner det nødvendig henter jeg ut tilleggsinformasjon fra intervjuene.

Anne har altså, sammen med en kollega, to ganger eksplisitt og skriftlig "konversert" med den feministiske kritikken av naturvitenskapen. La oss nå derfor starte med å se på disse artiklene, og "lese ut" hennes domestiseringsstrategier på to tidspunkt med 12 års mellomrom. Underveis skal jeg også hente inn igjen den feministiske diskursen, slik at vi også kan "se" dialogen hun fører med den.

3.1. Artikkel 1 om «kvinneperspektiver på informatikkfaget» fra 1985

Som kvinnelige naturvitere skriver Anne og hennes kollega i 1985 en av de første artikkelene som eksplisitt tar opp kjønn i forbindelse med naturvitenskaplig forskning i Norge fra "innsiden". Artikkelen eksplisitte hensikt er å reflektere over hva et kvinneperspektiv på informatikkfaget kan tenkes å være. Artikkelen representerer altså Annes (og hennes kollegas) forsøk på å etablere en kvinnekritikk *innenfra* i faget.¹²

Artikkelen utgangspunkt er et påtakelig ubehag i to retninger. For det første i forhold til tilværelsen som kvinnelig minoritet i en mannsdominert informasjonsteknologisk forskningskultur. Dernest i forhold til det de oppfatter som den feministiske kvinnekritikkens *definering* av hva som bør oppleves problematisk for dem som kvinnelige naturvitere. Artikkelen målbærer således først og fremst et ønske om å få finne frem til en *egen forståelse* av hva kjønnsspørsmålet i informatikkfaget skal være, og hvordan det bør håndteres. Dessuten en irritasjon over at andre forsøker å pålegge dem dette.

Artikkelen starter med en redegjørelse for hva selve informatikkfaget er, dets oppgaver, muligheter og begrensninger. Forfatterne skriver at faget er «*forankret i en teknisk-naturvitenskaplig forskningstradisjon*» (selv om fokuset er konstruerte maskiner, ikke naturlige fenomener). Forankringen til naturvitenskap handler ifølge forfatterne om studieobjektene (hva som betraktes som viktig og studere) og om metodene og teknikkene som brukes.

Informatikkfagets hensikt er å konstruere datamaskiner som skal utføre bestemte oppgaver, dessuten konstruksjon av instruksjons-sett til maskinen om hvordan oppgavene skal utføres. I faget inngår også teknikker og metoder for å undersøke hva datamaskiner kan brukes til i organisasjoner (systemutvikling). Bak dette, sier de, altså i bunnen av faget, ligger det modeller av verden; dvs forestillinger om hvordan verden «er» og «bør bli», og hva maskiner i den sammenheng kan «gjøre».

Etter en forholdsvis grundig beskrivelse av disiplinen, kommer Anne og hennes kollega etterhvert til hva et kvinneperspektiv opplevd og definert *innenfra*, (dessuten også sett *utenfra*) kan være. De konsentrerer seg først og fremst om to forslag:

For det første mener de at et kvinneperspektiv på informatikkfaget (sett utenfra) bør handle om å *problematisere konsekvensene av ny teknologi for kvinner som gruppe*. En slik forskningspolitisk ambisjon bør også inkludere strategier for handling

¹² Begge artiklene er skrevet sammen en (og samme) medforfatter, derfor bruker jeg heretter betegnelsen «de»

for disse kvinnene. På denne tiden var også samfunnsvitenskaplige kvinneforskningsstudier opptatt av konsekvenser av ny teknologi, men i følge artikkelforfatterne kan disse studiene bare rapportere om eventuelle negative konsekvenser *etter* at de har funnet sted. Som kvinnelige informatikere mener Anne og hennes kollega at de (på bakgrunn av tidligere erfaringer og medvirkning fra brukere) kan *endre* konsekvensene gjennom å lage annerledes systemer/teknologi.¹³ Dette forslaget til kvinneperspektiv viser at artikkelforfatterne allerede i 1985 betrakter *bruken* av informasjonsteknologisk kunnskap som kjønnet, men ikke nødvendigvis *fremskaffelsen* av den eller kunnskapen *i seg selv*. Metodisk og politisk oppviser de en forskningsstrategi i slekt med den politisk engasjerte aksjonsforskningen fra ti-året før.

Når det gjelder den feministiske kritikken av selve faget, dvs. fagets verdimessige forutsetninger og de metoder, teknikker og arbeidsmåter som brukes for å fremskaffe informatikk-kunnskap, er imidlertid artikkelforfatterne mer reservert i 1985. De er i og for seg enig i noen av de kritiske *beskrivelsene* som feministiske kritikere (som f.eks. Evelyn Fox Keller 1984 og Caroline Merchant 1984) har gitt av naturvitenskapen. Informatikkfaget er f.eks. et rasjonalistisk og reduksjonistisk fag, skriver de: «*særlig ved analyse av grunnlaget for konstruksjon, f.eks. av et edb-system, gjør reduksjonismen seg gjeldene*». Også forutsetningen om at naturen - og den sosiale verden - styres av lover, og derfor er kausal, finner de også (som Keller og Merchant) grunn til å kritisere. Men det er når denne typen kritikk gjøres til en *egen* epistemologisk *kvinnekritikk*, og brukes til å diagnostisere naturfagene/informatikkfaget som genuint mannlig eller maskulint «som sådan» at de blir meget provosert.

Det betyr ikke, skriver Anne og hennes kollega, at det ikke finnes ulike typer arbeidsmetodikker i systemutvikling. Det er også mulig at disse pr. dag varierer etter kjønn. Anne og kollegaen skiller f.eks. mellom en hovedsakelig *produktorientert* arbeidsmetodikk som bare retter fokus mot produktet, dvs. hvordan systemet virker. På den andre siden finns det en mer *proessorientert* metodikk som også inkludere et fokus på hele prosessen frem mot et produkt, dvs. på brukarmedvirkning, samarbeid, læringseffekter og erfaringsoppsamling, sier de videre. Dette betrakter de imidlertid som et spørsmål om praksis eller et praksis-problem, og som sådan definerer de det i 1985 utenfor vitenskapen/ faget/ disiplinen.

Men de ser også et «innenfor-faglig» kvinneperspektiv i 1985: Det innebærer å problematisere betydningen av kjønn i forhold å være (dvs. leve og virke som) *kvinne-minoritet et mannsdominert miljø*. Det er dette de rapporterer om som det mest slitsomme «til hverdags». Slik har de erfart det:

- Det er tungt og hele tiden måtte bevise at man er flink nok, helst dobbelt så flink som menn, for å bli akseptert.
- Kvinner som kritiserer har vanskelig for å bli tatt alvorlig/tatt hensyn til. Kritikken må i så fall fremføres forståelig og faglig bunnsolid (dvs. solide «innside»-kunnskaper) for at den skal få noe som helst internt gjennomslag.

¹³ Dette er artikkelforfatternes eksplisitte ambisjoner. Og det hører med til fortellingen at de har brukt år av sitt yrkesliv på å gjøre nettopp dette.

- Det er slitsomt å være synlige hele tiden: som kvinner føler de at de representerer alle kvinner, og derfor ikke bør gjøre noe som kan stille kvinner i et dårlig lys.
- Dessuten rammes de av alle de «vanlige» skjulte hersketeknikkene. Her refererer de til Berit Ås (1981) (latterliggjøring, manglende informasjon, dobbeltstraffing og påføring av skyld og skam)

I denne artikkelen er det altså kvinnelige forskeres sosiale situasjon "til hverdags" innenfor informatikkmiljøer de er opptatt av å forbedre, og dermed ønsker å løfte frem som et kvinneperspektiv. I tillegg vil de problematisere konsekvenser av ny IT-teknologi for "vanlige" kvinner. Og de har forslag til løsninger: På kort sikt mener de det viktigste er å rekruttere flere kvinner til disiplinen. Jeg tolker det dithen at de tror (håper) at flere/mange kvinner vil dempe den sosiale stigmatiseringen, slik at de ikke blir så synlige og vil slippe å måtte «forsvare seg» hele tiden. Det vil i sin tur frigjøre ressurser til å ta fatt på noe annet, f.eks. vitenskapskritikk, som de allerede på dette tidspunktet opplagt er interessert i.

Annes domestiseringsarbeid i 1985: Konstruksjon av egen forskerposisjon

I denne artikkelen konstruerer Anne en klar grense mellom på den ene siden kjønn som et *politisk relevant* kategori og kjønn som et *epistemologisk relevant* kategori. Det er det politiske aspektet hun på dette tidspunktet er mest opptatt av, og dermed ønsker å befatte seg med i forbindelse med IT-forskning. Innenforfaglig inkluderer dette jobbing med kvinners sosiale vilkår, utenforfaglig betyr det fokus på IT-teknologiens (kunnskapenes) konsekvenser for "vanlige" kvinner i samfunnet. Hun er *ikke* i samme grad opptatt av de innenfor-disiplinære konsekvensene. Videre er hun interessert i opprettholde et fruktbart samarbeide med mannlige kolleger. Det er med andre ord svært viktig for Anne å selv tilhøre/befinne seg "innenfor" faget/disiplinen. Hun forsvarer seg aktivt mot å havne i en "utenfor"-posisjon både faglig og faglig-sosialt. Når Anne arbeider frem en forskerposisjon i 1985 handler det altså mye om hva som skal være *innenfor* og hva som skal være *utenfor* grensen som markerer det faglig relevante og det kjønnsmessige relevante.

Jeg tror derfor det kan være fruktbart å analysere Annes domestiseringsarbeid ved hjelp av begrepet *grensearbeid*. Å markere eller arbeide frem en grense mellom noe "innenfor" og noe annet "utenfor", handler om å definere det ene (innenfor) som det relevante, interessante, viktige og dermed som legitimt tilhørende en innenfor-kategori. Samtidig blir noe annet "grenset" ut som irrelevant, uinteressant, ikke viktig eller ikke legitimt. Å arbeide med slike grenser er selvfølgelig ikke spesielt for Anne. Når hvilken som helst forsker utformer eller bekler en forskerposisjon inkluderer hun/han noe og ekskludere noe annet, dvs. markere grenser mellom det som forekommer hun/han relevant og det som synes irrelevant.

Med hensyn til Anne, ser det for meg ut som om hun i denne artikkelen arbeider med å forhandle inn tre dimensjoner når hun avgrenser det faglig- og kjønnsmessig relevante for sin egen forskerposisjon. Eller sagt på en annen måte: Hun ser ut til å forhandle inn tre typer av identiteter, fra hvem hun både vil inkludere "noe"

og ekskludere "noe", når hun "gjør" forskning og "gjør" kjønn. Det gjelder identiteten som kvinne i et mannsdominert forskningsmiljø (og i verden forøvrig). Det gjelder identiteten som feminist, og det gjelder ikke minst fagidentiteten som informatiker. Billedlig kan vi derfor se for oss Annes domestiseringsarbeid som forhandlinger i en trekant med 'Kvinne' i et hjørne, 'Feminist' i ett, og 'Informatiker' i det tredje. Hennes "oppgave" blir så og sy sammen eller meisle ut en posisjon som ivaretar "noe" i forhold til hver identitetstype (hvert hjørne i trekanten under). Da må selvfølgelig også noe grenses ut.

Kvinne

Informatikk

Feminisme/kjønnsforskning

La oss starte i toppen av trekanten: Anne er avhengig av å bli betraktet som en "relevant" kvinne, av seg selv og flere andre - i tillegg til å være en "relevant" IT-forsker. Hva skal det innebære for henne selv å samtidig være kvinne og kvinnelig forsker? Hvordan kan hun samkjøre dette i 1985?

For Anne krever det i alle fall "noe" som lar seg forene med fagidentiteten som informatiker. Samtidig bør det være "noe" som ikke ekskluderer henne fra (i det minste) en "konversasjon" med de faglige feministene eller kvinne/kjønnsforskerne i de "myke" fagene.

La oss se hvilke domestiseringstrategier Anne bruker, og hvilken praksis hun dermed skaper mht til å samtidig gjøre kjønn og informatikk i 1985:

Utgangspunktet i 1985: Anne var rundt 30 år. Hun var forholdsvis nyutdannet. Hun hadde ikke fast jobb, men en rimelig fast tilknytning til et «dynamisk» og forholdsvis radikalt IT-forsknings- og undervisningsmiljø i Norge. Hun var samtidig politisk radikal, og det vi kan kalle «kvinnebevisst». Jobben hennes inkluderte både forskning, undervisning og annen type formidling/opplæring. Hun var en del av en forholdsvis «tett» gruppe med felles faglige, fagligpolitiske og politiske interesser. Periodisk var hun eneste kvinne i denne gruppen, andre ganger var flere kvinner tilknyttet i flere ulike roller.

På dette tidspunktet har vi altså å gjøre med en juniorforsker som arbeidet innenfor en «ikke-kvinnelig» forskningsdisiplin, i et forskningsmiljø med få kvinnelige ansatte og uten eldre kvinnelige forbilder. Dessuten med en forsker som karrieremessig jobber med å «bygge seg opp», samtidig som hun føler store forpliktelser i forhold til samfunnsmessige konsekvenser av fagets forskning. Hun er med andre ord på leting etter en "legitim plass" i faget, som også bør inkludere et forhold til kvinneforskningen og kvinneforskere.

1985-artikkelen forteller oss tydelig at Anne allerede har arbeidet en god stund med "plass-problemet" i forhold til identiteten som kvinne i mannskulturer. Hun har

tydeligvis både lest faglitteratur om mannsdominerte organisasjoner, og selv opplevd hverdagene i slike "på kroppen". På sett og vis fremstår Anne derfor i denne artikkelen som rimelig avklart på dette området: Det *er* problematisk å være kvinne i en mannsdominert forskningskultur. For å underbygge dette lister hun opp, som vi har sett, tilstander og problemer som hun som kvinne i mannsmiljø har opplevd. Likevel ser det ut til at hun har funnet en måte å leve med disse problemene på. Dette er derfor ikke artikkelens *hovedbudskap*, slik jeg leser den. For meg er det tydelig at Annes domestiserings-energi i denne artikkelen først og fremst rettes mot å håndtere den feministiske kritikken av naturvitenskapen, og kvinnelige kolleger i de "myke" fagene. Dette til tross for at artikkelen tematisk handler like mye om kvinner i mannskulturer og samfunnsmessige konsekvenser av ny teknologi.

Når Anne konstruerer sin forskerposisjon i 1985 er det altså, slik jeg leser det, informatikk-identiteter og feminist-identiteter som intenst forhandler "grense-oppganger" med hverandre mens Anne "gjør" kjønn og forskning, dvs konstruerer sin egen forskerposisjon. Å få arbeidet opp "bærende" utenfor/innenfor dimensjoner *både* mht. kjønnsforståelser og informatikkdisiplinen er den store ballansekunsten hun øver seg på i denne artikkelen. Dermed havner hun midt oppe i den ambivalensen jeg betegnet som "vanlig" for kvinnelige naturvitere på 80-tallet, den mellom kjønn som relevant politisk/sosial kategori vs. analytisk (epistemologisk) kategori. Selv om ambivalensen antakelig var den samme, valgte likevel Anne andre strategier enn de fleste av hennes medsøstre. Hun valgte en aktiv dialog, fremfor taushet eller "u-interesse".

Som løsning finner Anne en form for "moderat" feminist-posisjon i 1985. Hun konstruerer betydningen av "kjønn i/for forskning" på en slik måte at *bruken* av vitenskapelig kunnskap fremstår som *kjønnet* for henne. Det samme gjør også hennes egne *vilkår* i en mannsdominert forskningskultur. Selve kunnskapen (det innenfor-disiplinære) betrakter hun imidlertid ikke som kjønn i 1985, heller ikke den prosessen som frembringer vitenskapelig kunnskap.

I 1985 har Anne altså domestisert den feministiske diskursen på den måten at hun aksepterer en type moderat utforming av kvinnekritikken. Hun er f.eks. enig i at kvinners sosiale erfaringer er annerledes enn menns. Derfor betviler hun heller ikke at kvinnelige forskere ønsker (og bør!) ta opp andre spørsmål og generere andre typer problemstillinger enn mannlige. Så langt ser vi altså at hun følger feministdiskursens 80-tallsutforming. Hun legger, akkurat som den, stor vekt på likhet mellom kvinner og på deravfølgende felles erfaringer. Hun opplever at hun selv som kvinne "forstår" de kvinnelige brukerne bedre enn mannlige forskere (fra intervjumaterialet). Dette fører imidlertid *ikke* til at hun vil betrakte kjønn som et epistemologisk spørsmål slik kvinnekritikerne ønsket, det førte derimot til politisk solidaritet med "vanlige" kvinner som brukere av ny teknologi. Dette kvinnepolitiske aspektet var imidlertid også et viktig element i feministdiskursen på denne tiden, opptatt som den var av å forbedre kvinners situasjon og forskningens betydning i så måte.

Selve informatikkfaget, altså dets grunnleggende forutsetninger, verdier og metoder, ønsker altså Anne på dette tidspunktet *ikke* og diskutere i termer av kjønn. Her trekker hun en markant grense *mot* den feministiske diskursen, hun legger mye

(domestiserings-) energi i å argumentere *mot* en egen «kvinnelig» epistemologi.¹⁴ Hvorfor det?

Anne forsøker, slik *jeg* leser dette ut i ettertid, å «temme» kjønsspørsmålet i naturvitenskapen fra et innside-informatisk ståsted. Hun ser på dette tidspunktet ingen mulig både/og posisjon. "Over grensen" til kvinneforskerne ønsker hun seg ikke. Dermed opplever hun at å tilslutte seg en kritikk av faget som pr. def. «mannlig» samtidig vil ramme henne selv! Hun liker faget sitt, hun har selv valgt det! Derfor ønsker hun ikke å gå med på at faget hviler på grunnleggende «gale» forutsetninger. Det vil indirekte også implisere at hun selv har tatt et «galt» valg (eller at hun har et «galt» kjønn). Hun eksponerer altså en liknende ambivalens som vi så i debatten rundt den alternative forskningsmeldingen: Ingen liker å bli fratatt verdighet ved å karakteriseres som å "ha tatt feil".¹⁵ Anne og kollegaen sier bla.:

*«Vi arbeider nettopp ut fra problemstillinger og metoder som, ut fra dette (den feministiske kritikken, min anmerkning), ikke er «kvinnelige». Slik kritikk blir problematisk når vi nettopp **liker** (min utheving) å arbeide med tradisjonelle naturvitenskaplige problemstillinger og metoder. Vi føler naturligvis den samme glede over arbeidet vårt som en hvilken som helst mann!»*

Fremfor å akseptere en karakteristikk av faget sitt som genuint "mannlig", velger altså Anne å markere en grense mot "kvinnekritikerne". Det skyldes, i tillegg til en informatikk-faglig fascinasjon, også en skuffelse over manglende støtte eller anerkjennelse fra de feministiske kritikerne/forskerne i andre fag. På dette tidspunktet forsket «alle» kvinneforskere for å «forbedre kvinners samfunnsmessige situasjon». Selv gjorde Anne dette på et meget aktuelt samfunnsområde (bruk og konsekvenser av EDB). I den forbindelse ønsket hun faktisk å samarbeide mer konkret med kvinnelige samfunnsvitere. De skriver:

«...vi retter en appell til andre miljøer (...) slik at det kan bli mulig å få igang flerfaglige samarbeidsprosjekter om konsekvenser av edb-teknologi. I de fleste situasjoner er det lite vi kan gjøre alene (...) Det er vanligvis vanskelig å for oss å skaffe nok ressurser til å gå grundig inn i konsekvensbetraktninger. I tillegg synes vi ikke alltid vi har tilstrekkelig metodegrunnlag til det..»

De *inviterte* med andre ord «de andre» kvinneforskerne til samarbeid. Men de opplevde først og fremst å få *krav* tilbake. Krav om å forholde seg til/bidra i den feministiske kritikken av naturvitenskapen. Antakelig opplevde/oppfattet de det som en "beskjed" om å flytte fokuset sitt «inn» i faget, og ikke beholde det «der ute» i samfunnet, der de selv ønsket å ha det. I dialoger med «de andre» kvinneforskerne

¹⁴ Jeg ønsker å gjøre oppmerksom på at det foregår to typer konstruksjoner her. Anne konstruerer sine forestillinger om kjønn, jeg konstruerer Anne gjennom å gjengi dem slik *jeg* leser de ut. Dette er derfor ikke fortellingen om Anne, det er *min* fortelling om og fortolkning av Anne.

¹⁵ At de kvinnelige naturviterne *følte* at de ble fratatt verdighet i slike debatter, betyr selvfølgelig ikke at «de andre» nødvendigvis hadde til hensikt å gjøre dette.

følte de seg derfor minst like mye avvist som annerkjent. Sitt fagligpolitiske prosjekt derimot, om medvirkning og brukeraspekt, fikk de full oppslutning for hos de fleste av sine nærmeste mannlige kolleger. Det var bare det at *de* ikke var spesielt interessert i kjønnsaspektene:

«Ofte faller vi mellom alle stoler. Vi er verken en av gutta eller en av jentene. (...)...jentene ser på oss som en av fienden, vi jobber på «menns premisser».

Annes befant seg altså i 1985 i en slags "mellom barken og veden"-posisjon. Å definere kjønns spørsmålet inn i faget som en epistemologisk kritikk føltes risikabelt i forhold til disiplintilhørigheten. Å velge "bare" den sosiale dimensjonen kvalifiserte ikke for en helt "riktig" innenfor-status hos kvinne/kjønnsforskerne. Slik jeg leser artikkelen er det nettopp dette dilemmaet den handler om. Å leve i det må ha vært rimelig slitsomt og "kunnskapsintensivt": Internt handlet det om å håndtere mannlige kolleger i felles prosjekter, som ikke alltid strømmet over av entusiasme over kvinneperspektiver på bruk av EDB. I kvinnevitenenskapelige sammenhenger handlet det om å turnere "misfornøyde" representanter for den feministiske diskursen. Det kan se ut som om det siste var vanskeligst.

Anne og kollegaens ubehag i skjæringsfeltet mellom disiplintilhørighet og feministisk diskurs ble ikke bedre av måten de opplevde at kvinneforskerne håndterte (domestiserte)¹⁶ dem på. Heldigvis (får vi nesten si i ettertid) konverterer de ubehaget til irritasjon/sinne og ikke til depresjon:

«Påstandene om at feministisk vitenskapskritikk utgjør de egentlige eller eneste kvinneperspektivene på faget, gir oss en følelse av avmakt. Ved å drive med slik vitenskapskritikk er det en fare til stede for at vi kan bli deprimerte over faget og tingenes tilstand, uten at vi kan gjøre noe med det.»

I min lesning målbærer Anne i denne første artikkelen et slags hat/kjærlighetsforhold til kvinnekritikken. Den gir henne støtte i hennes arbeid med å skaffe seg en identitet som kvinne innenfor naturvitenskaplige fag. Det er en identitet hun trenger bl.a. for å markere grenser overfor fagets menn. Men Anne trenger også å markere grenser mot kvinneforskerne i andre fag. Å eksponere den motstanden og uenigheten mht. til "riktig" vitenskaplig kjønnsforståelsesom som hun tross alt gjorde, var antakelig rimelig modig den gangen. Til tross for at Anne og kollegaen identifiserer seg politisk "som kvinner" i likhet med sine forskningsobjekter, dvs. kvinnelige IT-brukere, tar de sjansen på å markere seg "vitenskaplig" vesensforskjellig fra dominerende tendenser i den feministiske vitensdiskursen. Som sagt var dette tiden da alle kvinner helst skulle ha felles erfaringer og være like. Men for Anne gikk det altså en grense her. Forøvrig kom dette kravet om å "mene riktig" også i konflikt med hennes behov for autonomi. Hun opplevde det som meget provoserende når hun følte

¹⁶ Også kvinneforskerne domestiserte informatikk-jentene. Hadde jeg analysert deres domestiseringshistorie ville den nok vært annerledes, men ikke nødvendigvis mindre ubehagelig.

at hun ble definert av andre. Hun avviste derfor bestemt at noen uten hennes innsiderfaringer kunne fortelle henne hva som var hennes problem, og hva hun eventuelt burde gjøre med det.

På dette tidspunktet, i 1985, domestiserer Anne erfaringer, virksomheter, tanker og forståelser på en måte som innebærer å ikke "gjøre" vitenskapen kjønnet i seg selv, men derimot det sosiale livet i og rundt vitenskapen.

Likevel tror jeg Anne kan sies å være «berørt» av den feministiske kritikken allerede i 1985. Så berørt at da jeg leste artikkelen (om igjen) i 1996 fikk jeg umiddelbart lyst til å høre «neste domestiseringskapittel». Etterhvert tok jeg derfor kontakt med henne for et forskningsintervju. Da fikk jeg umiddelbart tilsendt oppfølgingsartikkelen som var skrevet, men enda ikke publisert:

3.2. Artikkel 2 om epistemologisk kritikk av informatikkfaget, 1997

I 1997 skriver altså min informant Anne en ny artikkel om kjønn i informatikkfaget sammen med den samme kollegaen. Igjen er det en slags utmeisling av en kvinneposisjon «innenfra» som er deres eksplisitte anliggende. Men denne gangen går de *ikke* utenom de epistemologiske (innenfor-disiplinære) aspektene. Snarere tvert imot er det denne gangen eksplisitt kjønn og kunnskapsproduksjon de *inviterer* de humanvitenskaplige kvinneforskere til en debatt om:

«The aim of this article is to discuss gender aspect in informatics, indicating where feminist critique of the discipline can be posed. We see feminism as a resource for any discipline; however, not yet utilised in informatics.»

Artikkelen problematiserer imidlertid raskt hvorvidt det de nå mener er en høyst *relevant kritikk av faget/disiplinen*, best bør gå under betegnelsen «feministisk» eller like godt kan betraktes som en generell «radikal» kritikk. Artikkelens anliggende blir dermed nok engang å forsøke å innsirkle hva «gender questions» er og innebærer for vitenskap.

En langt mer avslappet holdning til den feministiske kritikken av naturvitenskapen kommer til syne tidlig i 1997-artikkelen. «Atmosfæren» i artikkelen er en helt annen. Anne og kollegaen velger til og med å la hele artikkelen akse rundt en av kvinnekritikkens «førstedamers» bidrag, nemlig Sandra Hardings. Helt innledningsvis tar de opp Hardings «diagnose» og deravfølgende «program» for undersøkelse av kjønn (gender) i naturvitenskap (Harding1986). Hardings program inkluderer fem punkter:

- Undersøkelser av likestilling og diskriminering («equality studies») i forskningskulturer/miljø
- Studier av bruk og misbruk av vitenskap og teknologi i et kjønnnet perspektiv
- Kritikk av såkalt «pure science» («ren», objektiv kunnskap)
- Studier for å avdekke kjønnets sosiale, strukturelle og symbolske mening og sist, men ikke minst

- Epistemologiske undersøkelser i den hensikt å etablere alternativ forståelse av (vitenskapelig)kunnskap og kunnskapsinnhenting.

Det er først og fremst det siste punktet, om epistemologiske implikasjoner, Anne og kollegaen i denne artikkelen løfter frem som det mest interessante. Som vi husker argumenterte de derimot for at punkt 1 og 2 var de mest interessante i 1985-artikkelen. Mens de altså den gangen ønsket (slik *jeg* i ettertid tolker det) å *unngå* en epistemologisk diskusjon, *inviterer* de altså til dette 12 år etter.

Anne og kollegaen gjennomgår forholdsvis raskt de første punktene og kommenterer dem fortløpende i forhold til informatikkfaget. De håp de hadde om jevnere kjønns sammensetting i informasjonsteknologiske forskningskulturer har ikke blitt innfridd (jmf. første punkt over). Utviklingen går til og med den gale veien (en kvinneandel blant informatikkstudenter på 6% i -97, mens den tidligere har den vært oppe i 20). Nå er artikkelforfatterne imidlertid ikke lenger sikre på at løsningen ligger der de trodde for 12 år siden, nemlig i økt rekruttering. De stiller derimot spørsmålet:

«Will more female informaticians make any difference? Will the women change the discipline? Do the women want to change the discipline?»

Når det gjelder bruk og misbruk av vitenskap og teknologi (pkt 2.) viser de til Sandra Hardings begrep om «bad science»: Når vitenskap *brukes* undertrykkende bør den betegnes som «dårlig». Dette var deres poeng i forrige artikkel, og de understreker analogien til IT. IT-løsninger med negative konsekvenser for kvinner kan betraktes som «dårlige løsninger»

Mht. ren (objektiv) vs. «skitten» vitenskap og teknologi, tilslutter de seg helhjertet det synspunkt at all vitenskap og teknologi er «skitten» i den forstand at den er ikke-nøytral. Vitenskap og teknologi bærer alltid maktstrukturer med seg. Men så stiller de spørsmålet: Blir en teknologisk løsning automatisk bedre («renere») om en kvinne utvikler den? Og her setter de ned foten: Dette synes de er problematisk. «Empirisk», sier de, er det opplagt forskjell på menns og kvinners «praksiser» i dagens samfunn. Men grenser det ikke mot essensialisme, hvis en alltid (prinsipielt) skal løfte frem kvinners praksiser som «best»? De synes derfor at en slik argumentasjon blir vanskelig å bruke til en *generell* kritikk av teknologi og informatikk.

I resten av artikkelen drøfter de Hardings femte punkt: Premissene for en alternativ forståelse av (vitenskapelig) kunnskap og kunnskapsinnhenting. Hva kan det tenkes å være med hensyn til informatikkdisiplinen?

De informerer om at det allerede *finnes* flere ansatser til alternative disiplinforståelser internt faget, hvorav noen av dem er lettere å knytte til kjønn enn andre. I sin gjennomgang av disse alternativene, *alternativer de selv har vært med på å jobbe frem*, viderefører de nå et poeng som bare såvidt ble berørt i den første artikkelen; nemlig synet på systemutvikling som en produktorientert vs. en prosessorientert aktivitet.

Denne gangen sier de at de ønsker å flytte dette spørsmålet fra å handle om praktiske arbeidsmetodikker (et utenfor-disiplinært anliggende) til å handle om

epistemologi (innenfor-disiplinært). I 1997 trekker de så og si opp et paradigmatisk skille (mitt, ikke deres begrep) mellom å forstå en datamaskin som en fysisk ting (artefakt) eller som en «running prosess in context». Den siste forståelsen¹⁷ har en del implikasjoner som den første unngår, bla. nettopp den at bruksforhold og bruksproblematikk, dvs. mennesker, organisasjoner, penger og andre samfunnsforhold må *inkluderes* i forståelsen av computeren og av faget/disiplinen (som epistemologiske implikasjoner). Likevel betyr ikke det, sier de, at en 'prosessuell forståelse' automatisk representerer en "kvinnelig" epistemologi. De synes tvert imot at en slik kjønnsforståelse er vanskelig. Det er forskjell på menn og kvinners 'praksiser' i forhold til computing i dag, både i rollen som forskere, designere og/eller brukere (de refererer til samfunns- vitenskaplig forskning som viser dette). Men selv om et flertall kvinner forstår datamaskiner "bredt" eller "prosessuelt", kan man ikke trekke en direkte slutning til en kvinnelig epistemologi. Det vil i så fall forutsette essensialistiske forestillinger om "hvordan kvinner er". Og det finner de vanskelig å tilslutte seg i dag, som de gjorde for 12 år siden.

De bruker de samme resonnementene mht begrepet 'informasjon'. Også her finnes to alternative betraktningsmåter, som henholdsvis legger vekt på informasjonsbegrepets formelle vs. uformelle karakter. En formell betraktning fokuserer på skriftlig eller muntlig utsagn og foreskriver faktalignende presentasjon (representasjon) av "informasjonen". Den uformelle informasjonsforståelsen inkluderer tacit knowledge, erfaring mv. Artikkelforfatterne selv finner den uformelle («prosessuelle») forståelsen mest fruktbar. Den korresponderer også med dimensjoner ved mange typer «kvinnelige praksiser», slik de fremstår i dag, sier forfatterne. Likevel vegrer de seg for bruke dagens «flertalls-kvinnelighet» som basis for en grunnleggende feministisk vitenskapskritikk.

De trekker videre på det samme poenget mht. programmering. Finnes det en «kvinnelig» måte å programmere på? Finnes det en egen kvinnelig kognisjon? De ser tydelig at kvinner (empirisk sett) i dag ofte tenker og gjør ting annerledes enn menn, f.eks. i forbindelse med testing og grafisk design (selv om de påpeker at det også finnes variasjoner *innenfor* kjønnsgruppene). Likevel stiller de spørsmålene: Hvilke teorier kan forklare hvordan og hvorfor en artefakt eller en handling kan kalles «maskulin» eller «feminin»? Er det nok å si at hvis tilstrekkelig mange kvinner (f.eks. et flertall) viser en bestemt type praksis, så «er» den kvinnelig? De føler seg rimelig ukomfortable med denne «løsningen»¹⁸.

Før de forlater dette med hva som er/gjør noe «kvinnelig»/«mannlig» plukker de imidlertid opp et forslag fra Merete Lie (Lie 1996). Lie hevder at en handling/en artifact kan sies å eksponere et *symbolsk* kjønn¹⁹ *uavhengig* av om den gjøres/brukes

¹⁷ som forfatterne implisitt tilslutter seg, slik jeg leser teksten.

¹⁸ De bruker konstruksjon av dataspill for jenter som illustrasjon. De stiller spørsmålet: Hvis man skal «innrullere» jenter til å bli familiære med IT-teknologi tidlig (som både er en politisk og forskningspolitisk oppgave i dag, (jmf Håpnes og Rasmussen 1993), bør man da ta utgangspunkt i hvordan jenter i dag liker eller «er»? Vil man ikke da komme til å bidra til opprettholdelse av gamle kvinnebilder ved å lage dataspill hvor jentene får kle av og på Barbie-dukker på rosa bakgrunn?

¹⁹ definert av «kulturen» og relativt foranderlig i tid og rom.

av en kvinne eller en mann. Hva dette perspektivet eventuelt kunne «gitt» til Annes og kollegaens problemstillinger (eller bekymringer) går de ikke videre på i artikkelen.

Nye erfaringer og nye forståelser: Annes domestisering av egen forskerposisjon i 1997:

I løpet av de 12 årene mellom artikkel 1 og 2 er Anne blitt fast ansatt (samme sted). Institusjonen er rimelig lik, selv om mindre organisasjonsendringer er foretatt i form av flere ansatte, flere/andre gruppeoppdelinger mv. Hun er også blitt etablert på hjemmefronten med barn i løpet av disse årene. I dag er det flere kvinner på denne arbeidsplassen/tilknyttet institusjonen. Disse "nye" betrakter Anne som en "eldre" forsker, etablert, meget "flink" og en som "har gått foran" som modell for de yngre.²⁰

Hvilken domestiseringsstrategi kan vi nå lese ut? Hvordan "gjør" Anne kjønn "12 år etter"? Først og fremst har den intensiteten eller energien, som var så fremtredende i den første artikkelen, avtatt i styrke. Mens Anne debatterte forholdsvis iltert i 1985, finner vi en langt mer dempet og avbalansert «stemme» i 1997. Hovedpoenget med kritikk må være å finne alternativer, skiver hun nå vennlig. Og som "relevante" alternativ definerer hun noe helt annet i 1997 enn i 1985. Nå konstruerer hun seg selv som først og fremst *innenfor-faglig* kritisk, ikke hovedsakelig opptatt av politiske konsekvenser "utenfor". I 1997 vil hun gjerne bidra til å utvikle en alternativ epistemologi for informatikk-faget. Hun har med andre ord arbeidet opp en helt ny grense for hva hun ønsker skal være "innenfor" det faglig relevante. I prinsippet er "kvinneperspektiver" eller spørsmål om kjønn nå flyttet "inn i faget", blitt et mulig epistemologisk spørsmål.

Slik jeg ser det har Anne altså foretatt minst tre *rekonstruksjoner* av grenser i løpet av disse 12 årene. For det første opplever hun tydeligvis det faglig-sosiale rommet for "riktige" kvinner i informatikkmiljøet som betydelig større. Som kvinnelig IT-forsker virker hun på langt nær så bekymret for å bli faglig-sosialt isolert og/eller utestengt som hun gjorde i 1985. Den andre handler om innenfor/utenfor-grensen i forhold til det disiplinært relevante og interessante: Nå ønsker hun *ikke* lenger å definere bruksaspekt, bruksforhold, systemutviklingsmetodikker og kjønn (dvs. "gjøringen"/praksisdimensjonene) som liggende *utenfor* det vitenskapelige feltet. Ved å flytte dette over grensen og «inn» i faget, åpner hun videre i 1997 opp for å diskutere epistemologiske implikasjoner på helt andre måter enn i 1985, også i forhold til kjønnsforståelser.

Ny epistemologi utvikles først og fremst gjennom å gjøre nye erfaring fra nye anvendelsesområder/ny bruk, sier hun.²¹ Dessuten også gjennom å tilpasse informatikk-kunnskaper til gamle områder. Forskjellen mellom den «rent» tekniske

²⁰ «Tilfeldige» opplysninger fra en annen kvinnelig informant jeg har intervjuet i miljøet.

²¹ Her argumenterer Anne likt meg når det gjelder identifiseringen kategorien *gjøring/bruk* og dens implikasjoner i forbindelse med IT. Mitt poeng er jo det samme mht. kjønn: Ny bruk/forståelse av kjønn utvikles gjennom erfaring fra bruk i ny sammenhenger/ nytt tidsrom. Anne argumenterer implisitt så og si for relevansen av det teoretiske grepet (domestisering) jeg legger på henne.

tilnærmingen og de prosessuelle/bredere alternativene er nettopp at «forståelser av bruk» og «konsekvenser av bruk» inkluderes i den vitenskapelige disiplinen, og dermed blir gjenstand for epistemologiske diskusjoner. Nye bruksområder (og kunnskapen fra disse) bringer disiplinen like mye fremover som forskning på teknikken i seg selv gjør. Videre er hun nå *inspirert* (ikke "presset") av posisjoner og teorier hentet fra den feministiske kritikken. Om disse alternative perspektivene (hvis innhold ofte korresponderer «empirisk» med kvinners preferanser) bør kalles et feministisk alternativ eller bare et kritisk, radikalt alternativ, betegner Anne nå som et 'definisjons-spørsmål'.

Den tredje rekonstruksjonen av en innenfor/utenfor-grense handler om forholdet til den feministiske diskursen og kvinneforskere. I 1985 sto hun selv «på utsiden» og forsøkte å gjøre seg og sin posisjon forstått «inn i» kvinnekritikken. Hun følte seg imidlertid ofte misforstått og avvist, og var temmelig irritert/sint. I dag konstruerer hun selv på sett og vis «innenfor». Ikke fordi hun er enig i alle kvinnekritikkens påstander eller forutsetninger, men fordi hun finner en dialog med denne diskursen inspirerende og nyttig. Anne er nå, som i og for seg også den feministiske diskursen selv, på leting etter nye former og nye måter, en eventuell ny epistemologi. Hun ønsker nå å gjøre det i en fruktbar *dialog* med feministisk kritikk og teori. Nå *bruker* hun altså denne diskursen, hun så å si *domestiserer* den mer fra innsiden. Ikke i den hensikt å tilslutte seg den ukritisk, hun har fremdeles mange kritiske merknader. Men til forskjell fra i 1985, opplever hun den i 1997 som en medspiller i forhold til det som hele tiden (i begge artiklene) har vært hennes hovedanliggende: Å utvikle sitt *eget* ståsted, sin egen forskerposisjon. Nå er imidlertid slik at også den feministiske vitensdiskursen befinner seg et annet "sted" i 1997 enn i 1985. Den er nå opptatt av- og utforsker flertydighet og tvetydighet; mangfoldet og forskjelligheten i ulike kvinners liv, og i enkeltkvinnens liv over tid. Vi kan derfor si det slik at i 1997 "bidrar" derfor begge parter til en bedre "match" enn i 1985. Anne har altså i høyeste grad har "bruk for" det jeg kalte den refleksive dreiningen i 1990-årenes feministiske vitensdiskurs. Hun hadde sansynligvis langt mindre bruk for det "misjonerende" programmet som kjennetegnet diskursen ti-året før.

Fremdeles markerer imidlertid Anne en aldri så liten distanse. Hun presiserer bl.a. at hun selv *ikke* føler behov for et spesifikt feministisk programmeringsspråk eller feministiske ingeniørteknikker.²² Hun har også fremdeles (12 år etter) kritiske merknader til det hun mener er kvinnekritikkens essensialistiske tendens til å basere seg på apriori-forutsetninger om hva som er henholdsvis «kvinnelig» og «mannlig». I 1997 er Anne imidlertid svært interessert i å være i en aktiv *dialog* om dette. Nå er det da også Anne selv som inviterer «de andre» til denne dialogen/debatten om hvordan feministisk teori kan brukes til å kritisere informatikernes epistemologi, og til å skape alternativer.

Helt til slutt i 1997-artikkelen markerer Anne (og kollegaen) en øket evne til å gjøre samtidig grensearbeid langs flere fronter. De sier eksplisitt at de som kvinnelige informasjonsteknologiske forskere ikke vil definere seg som kvinne/kjønnsforskere.

²² ..selv om hun anfører at det kunne være interessant å utforske skrivestilen til de franske feministene.

Det vil svekke tilhørigheten deres i -, og muligheten deres til å få gjort, teknologisk forskning. De skriver at de ønsker å forbli informatikere med stor interesse for feministisk forskning. Det innebærer, i følge dem selv, at de nekter å oppløse dilemmaet gjennom å velge enten det ene eller det andre (innenfor/utenfor). Ved å ikke aksepterer dikotomien mellom feminisme og teknologi, sier de i 1997-artikkelen, blir utfordringen deres å lære seg å leve med, og kanskje høste fra, alle motsetninger og paradokser som det reiser:

«...refusing to resolve this dilemma by choosing one of these areas of research. By doing this, we do not accept the dichotomy between feminism and technology. The challenge is to learn to live with , and possibly harvest from, all the contradictions and alleged paradoxes that arise».

Dette innebærer med andre ord at det i 1997 er mulig for Anne å oppleve seg som "relevant kvinnelig IT-forsker" selv om hun *ikke* bare velger Faget. Nå kan forskeridentiteten hennes bære ubehaget med å stå "i mellom". Hun karakteriserer til og med en slik mellomposisjon som en utfordring. Den tredje rekonstruksjonen Anne har foretatt er altså å opparbeide en ny slags mellomposisjon. Den posisjonen inkluderer noen paradokser og en viss uro, men den er til å leve med og kan til og med oppleves som fruktbar. Slik har hun altså rekonstruert den type posisjon som gikk under betegnelsen "mellom barken og veden", og som 12 år tidligere ble opplevd som høyst ubehagelig og vanskelig å leve "rolig" med.

4. Kvinne og informatiker: Domestisering av en forskerposisjon

Kombinasjonen av å leve, erfare, tenke og lære, dvs "forske" eller være "i virksomhet" innebærer en kontinuerlig domestiseringsprosess av indre og ytre betingelser mot stadig nye forskerposisjoner. Kjønn "er" overalt i dette, og kan ikke løsrives fra "annen virksomhet". Min informant Anne domestiserer kjønn når og mens hun "gjør" kjønn. Det gjør hun hele tiden, også når hun forsker. Å gjøre kjønn inngår således i vårt kontinuerlige arbeid med å konstruere forskerposisjoner som fremstår som meningsfulle for oss.

Nå er det imidlertid slik at selv om både kategoriene "kjønn" og "forskning" *prinsipielt sett* "gjøres" på nye måter hele tiden, og slik sett er under kontinuerlig forandring, er det umulig for enkeltaktører å (opp)leve dette så flytende/ustabilt til hverdags. Å daglig skulle forhandle posisjoner, f.eks. håndtere spenninger knyttet til det å være "riktig" kvinne (og forsker), ville bety å leve med en kontinuerlig spenning. Derfor jobber alle (kvinnelige) forskere,- bevisst eller ubevisst, enkeltvis eller i større kollektiver,- ut posisjoner som de i perioder stabiliserer og holder i "ro" som sine egne.

Jeg tror derfor det er viktig å understreke at å domestisere en forskerposisjon like ofte kan handle om å konstruere (midlertidig) stabilitet,²³ som å konstruere nye

²³ I likhet med annen konstruktivistisk og poststrukturalistisk teori, fokuserer domestiseringsforståelsen noe

utforminger (ny mening, ny bruk/erfaring). Antakelig er det bare gjennom stabilisering eller "lukking" av en posisjon at en mer eller mindre kontinuerlig "uro" kan håndteres. Å "gjøre kjønn" i Akademia kan på samme måte like ofte være et spørsmål om "å holde noe på plass" som å "lage noe nytt". Slik sett leser jeg Annes første artikkel fra 1985 like mye som et forsøke på å "stabilisere" en utforming av "kjønnsspørsmålet i Akademia" og en bestemt forskerposisjon (og få lov å lukke den som "sin egen") som å konstruere "nytt" kjønn og nye posisjoner. Kanskje var dette omvendt i 1997?

4.2 Domestisering som grensearbeid

Jeg har beskrevet Annes domestisering av såvel kjønn som egen forskerposisjon som et spørsmål om å trekke grenser eller som et grensearbeid. Annes grensearbeid handlet, slik jeg har analysert det, første og fremst om å sortere mellom "legitime" og "ikke-legitime" påbud/krav. Disse kravene kommer fra ulike hold, indre som ytre, og dreier seg om hva det skal/bør innebære (og hva det slett *ikke kan* innebære) å være "riktig" kvinne, "riktig" informatiker og "riktig" feminist samtidig. For Anne kom dette grensearbeidet derfor til å arte seg som en definering av innenfor/utenfor flater mht. det faglige og kjønnsmessig "relevante" (vs. irrelevante). En annen måte å si det på er at Anne stadig har konstruert nye innenfor/utenfor flater i forhold til hva hun "mener" (eller kan leve med) som det kjønnsmessig "relevante" og det disiplinært "relevante" for en kvinnelig IT-forsker på henholdsvis 1980 og 1990 tallet i Norge.

Anne vil altså være en rimelig "riktig" kvinne *og* kvinnelig informatiker. En slik "figur" (Solheim 1998) er imidlertid ikke nødvendigvis det samme for henne i 1997 som det var i 1985. Grensene for det Anne inkluderer i en "riktige" kvinne/kvinnelig informatiker-identitet går, som vi har sett, et annet sted i 1997 enn i 1985, både faglig som "kjønnsmessig".

Antakelig handler dette noe, men ikke *bare*, om at Anne har "forandret" seg på 12 år, f.eks. blitt eldre, tryggere og mer etablert i faget, dessuten fått enda roller/identiteter (morsrollen) å kombinere. Det har imidlertid samtidig også foregått "ytre" prosesser som Annes personlige forandring hele tiden har måttet *samvirke* med. Faget/disiplinen er hele tiden i forandring. Det samme er hennes mannlige (og kvinnelige) kolleger,- og som jeg har vært inne på: Ikke minst den samfunnsmessige og den feministiske diskursen om kjønn.

I 1985 konstruerte Anne, som vi husker, et slags *ukjønn* vitenskapssyn, men en *kjønn* forståelse av seg selv som sosial utøver av forskning. Hennes egen opplevelse var preget av en påtrengende synlighet, hun så og si levde og erfarte seg selv som kjønn hele tiden. Dermed ble «konstruksjonsoppgaven» å løfte frem nettopp den *politiske* (og sosiale) betydningen av kjønn²⁴ og *samtidig* unngå

ensidig på potensialet for forandring (lokalisering av nye utforminger). Dermed kan tilstander av tilsynelatende eller midlertidig stabilitet (og hva de innebærer og betyr), bli underfokusert i analyser med dette utgangspunktet. Se Jorunn Solheim (1998) for et interessant og omvendt fokus: Hva i kjønn er det som stabiliserer, og hvorfor fremtrer det som særdeles "seigt" i en verden som ellers er i rask endring?

²⁴ både internt i forskningsmiljøer og eksternt i forhold til bruk av informatikk-kunnskap.

epistemologiske implikasjoner eller «forskyvninger». Dette ble en rimelig slitsom oppgave i 1985, hun var selv forholdsvis ung, synlig og "utsatt",- og omgivelsene, bla. den feministiske vitensdiskursen, var forholdsvis "stram".

På veien frem til 1997 rekonstruerte hun dette bildet. Hun opplevde tydeligvis ikke seg selv som så "plagsomt" kjønnet til daglig lenger.²⁵ Kanskje var synet på kvinnelige forskere i hennes eget miljø endret og/eller hun hadde selv en mer etablert posisjon i faget. I tillegg har den feministiske diskursen endret karakter. Den har "åpnet" seg og interesserer seg nå for flertydighet og forskjeller mellom kvinner, dvs. for flere/mange utføringer av kjønn/kvinnelighet. Det gjør det nok lettere for Anne både å "tilhøre" og samtidig få "markert avstand". I alle fall åpner nå Anne for å diskutere en mulig kjønn epistemologi (vitenskapssyn).

Det speseille (og interessante) med Annes domestiseringsstrategier er at hun hele tiden²⁶ har arbeidet for å *være i dialog* med den feministiske vitensdiskursen. På dette punktet skiller hun seg fra mange andre kvinnelige forskere, uavhengig av fagtilhørighet og kjønnsposisjon på 80-tallet. Hun *kunne* valgt å bryte kontakten med "kvinnekritikerne". Det var en strategi mange kvinnelige naturvitere valgte på den tiden. Hun *kunne* også valgt å bryte kontakten til informatikkfaget og bli "bare kvinneforsker". Flere kvinneforskere valgte på 80-tallet brudd med "vanskelige og umulige" moderfag. Anne valgte ingen av delene, hun holdt ut i en posisjon "på midten", og forsøkte etter beste evne, og med stor energi, å "temme" sine betingelser i begge retninger.

4.2. Hvem domestiserer hvem?

Jeg har lest ut og beskrevet forsker Annes domestiseringsprosess som en prosess hvor hun altså har "knadd" sine egne betingelser, de ytre som de indre, i den hensikt å skaffe seg selv en rimelig "sammenhengende" og meningsfull forskerposisjon. Av hennes ytre betingelser har jeg vært spesielt opptatt av to: Hun har på den ene siden måttet "forhandle" med den feministiske vitensdiskursen eller feministene i humanvitenskaplige fag om hva en "riktig" kvinnelig forsker i et naturvitenskaplig fag skal være og gjøre. På den andre siden (og samtidig) har hun forhandlet med informatikk-disiplinen eller de andre informatikerne (i overveiende grad mannlige) om hva en "riktig" informasjonsteknologisk forsker skal være og gjøre. Siden disse to rollene ikke automatisk overlappet hverandre ble dette "en jobb å gjøre" for Anne, om enn ulik på de to tidspunktene.

Å domestisere både en disiplin (med tilhørende diskurs) og enda en diskurs, slik Annes oppgave ble, innebærer ikke bare å selv "temme". I den typen dialog Anne inngikk med begge sine "ytre" parter, utsatte hun også *seg selv* for aktiv domestisering fra såvel feministene som informatikerne: Når man forhandler med noen i den hensikt

²⁵ Hun kan til og med se visse fordeler av sin biologiske synlighet. F.eks. blir hun lagt merke til på konferanser uten å kjempe for å få oppmerksomhet, slik hun ser mange menn må gjøre (fra intervju materialet)

²⁶ som i mitt tilfelle egentlig betyr på begge tidspunktene

å overtale eller innrullere dem, blir man selvfølgelig også selv gjenstand for overtalelses- og innrulleringsforsøk.²⁷ Dermed foregår det en form for gjensidig domestisering hvor begge parter både skaper "figurer" (Solheim 1998) eller konfigurerer (Woolgar 1991) og blir offer for de andres "figurer" (eller konfigurasjoner).

Litteraturliste:

Annfelt T (1999a): Poststrukturalismens bidrag til kjønnsforskningen – perspektiver og problemer, *Skriftserie 4/99, Senter for kvinne- og kjønnsforskning*, NTNU

Annfelt T (1999b): Kjønn i utdanning – Hegemoniske posisjoner og forhandlinger om yrkesidentitet i medisin- og faglærerutdanning, *Skriftserie 2/99, Senter for kvinne- og kjønnsforskning*, NTNU

Amdahl E (1999): Metode som nyskaping eller gjenbruk? Prosjektbeskrivelse/ upublisert notat, IKT/STS-NTNU

Aune M (1992): «Datamaskina i hverdagslivet: En studie av brukeres domestisering av en ny teknologi», *STS-rapport 15*, NTNU, Trondheim

Aune M (1998): «Nøktern eller nytende: Energibruk og hverdagsliv i norske husholdninger» *STS-rapport 34*, NTNU, Trondheim

Berg A " (1996): «Digital Feminism», *STS-rapport 28*, NTNU, Trondheim

Bermann m.fl. (1988): *På kvinners vis - med kvinners råd*, Norges almennvitenskapelige forskningsråd, Oslo

Bijker W E, T P Hughes and T Pinch (1987): *The social sonstruction of Technological Systems*. MIT-press, Cambridge

Bultler J (1990): *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, Routhledge, London/New York 1990

Butler J (1993): *Bodies that matter: On the diskursive Limits of 'Sex'*, Routhledge, London/New York 1993

Gieryn T H (1995): "Boundaries of Science" i Josanoff S m.fl. red (1995): *Handbook of*

²⁷ Slik sett kan den feministiske kritikken også leses som et forsøk på å lansere programmer (Latour 1987) for "riktig" konfigurering av vitenskapskvinner, og Annes gjensvar (domestisering) som et forsøk på å produsere anti-programmer mot både feministenes og informatikernes konfigurasjonsforsøk.

science and technology studies, Sage publications London/New Dehli 1995

Haraway D (1989) *Primate Visions; Gender, Race, and Nature in the World of Modern Science*, Routledge & Kegan Paul, New York

Haraway D (1991a): *Simians, Cyborgs, and Women*, Routledge & Kegan Paul, New York

Haraway D (1991b): «Situated knowledge: The Science Questions in Feminism and the Privilege of Partial Perspective, in *Simians, Cyborgs, and Women*, Routledge & Kegan Paul, New York

Harding, S (1996): *The Science Question in Feminism*, Ithaca, Cornell University Press.

Harding S (1991): *Whose Science? Whose knowledge?* Correll, University Press, New York

Håpnes T (1996): «Not in Their machines: How Hackers Transform Computers into Subcultural Artefacts» i *Making Technology Our Own?* Scandinavian Univ. Press, Oslo

Jasanoff S m.fl. red (1995): *Handbook of science and technology studies*, Sage publications London/New Dehli 1995

Keller E Fox (1984): «Feminism och vetenskap» i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, vol.5

Keller E Fox (1985): *Reflections on Gender and Science*, New Haven, Yale University Press.

Kvande E (1999): *Paradoxes of Gender and Organisations*, Dr.polit-avhandling, ISS/NTNU, Trondheim

Levold N og Østby P (1995): «Skjønnheten og udyret: Møter mellom kultur og teknologi», STS-arbeidsnotat /95

Lie M (1995): «Technology and Masculinity: The case of the computer» i *European Journal of Women's Studies*

Lie M and K H Sørensen (1986): *Making Technology Our Own?* Scandinavian University Press, Oslo

Lundgren E (1993): *Det får da være grenser for kjønn – Voldelig empiri og feministisk teori*, Universitetsforlaget, Oslo

- Merchant C (1984): «Isis nya medvetenhet» i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, vol.5
- Merton R K: (1942) "The Normative Structure of Science" i Robert K Merton (1973): *The Sociology of Science*, Chicago, The University of Chicago Press.
- Nelkin D (1979): *Controversy*, Sage, Beverly Hills
- Nordahl I: "Er naturvitenskapen kjønnsnøytral?" i *Nytt om kvinneforskning* 1/91, Oslo 1991
- Shapin S (1982): «History of Science and its Sociological Reconstructions» i *History of Science* vol 20
- Simonsen D G (1996): *Kønnets grænser*, Københavns Universitet, 1996
- Solheim J (1998): *Den åpne kroppen - om kjønnsymbolikk i moderne kultur*, Pax, Oslo
- Spilker H S (1998): «Tilegning av faglige rom: Hovedfagstudiet som fenomen og prosjekt», *STS-rapport 38*, NTNU, Trondheim
- Søndergaard D M (1996): *Tegnet på kroppen*, Museum Tusculanums Forlag, København 1996
- Sørensen B Å (1982): "Ansvarsrasjonalitet: Om mål-middeltenkning blant kvinner" i H Holter (red): *Kvinner i fellesskap*, Oslo; Universitetsforlaget
- Sørensen K (1996): «Learning Technology, Constructing Culture» *STS-arbeidsnotat 18/96*, NTNU, Trondheim
- Sørensen K (1997): "Vitenskap og hverdagskunnskap" i Kallerud E og S Sjøberg (red): *Vitenskap, teknologi og almenndannelse*, *NIFU-rapport 10/97*, Oslo
- Sørgaard J (1994): «Bilens integrasjon i hverdagslivet» *STS-rapport 28*, NTNU, Trondheim
- Widerberg K (1992): "Teoretisk verktøykasse – angrepsmåter og metoder" i Taksdal A og K Widerberg: *Forståelser av kjønn*, Ad Notam Gyldendal, Oslo
- Woolgar S (1991): "Configuring the User: The Case of instability Trial", i Law J (ed): *A Sociology of Monsters*, Routledge London/New York
- Wærnes K (1978): "Kvinnekultur og husmorrolle" i R Grennes (red): *Hvis husmoren ikke fantes*, Oslo; Pax Forlag